



УДК 37.013

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСВІДУ АВТОРСЬКИХ ШКІЛ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Ткач Г.В., к. пед. н.,
викладач кафедри педагогіки та іноземної філології
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті визначено прогностичні тенденції відображення засобами масової інформації проблем передового педагогічного досвіду. Проаналізовано вивчення, узагальнення позитивного й негативного в досвіді авторських шкіл другої половини ХХ ст.; посилення ролі засобів масової інформації у відображенні передового педагогічного досвіду сучасних освітньо-виховних установ і концептуальних основ нових типів шкіл.

Ключові слова: засоби масової інформації, авторські школи, педагог, передовий педагогічний досвід.

В статье определены прогностические тенденции отображения средствами массовой информации проблем передового педагогического опыта. Проанализированы изучения, обобщения положительного и отрицательного в опыте авторских школ второй половины ХХ ст.; усиление роли средств массовой информации в отображении передового педагогического опыта современных образовательно-воспитательных учреждений и концептуальных основ новых типов школ.

Ключевые слова: средства массовой информации, авторские школы, педагог, передовой педагогический опыт.

Tkach H.V. THE CHARACTERISTICS OF THE EXPERIENCE OF AURTHOR'S SCHOOLS ON THE PAGES OF PERIODICAL EDITIONS (THE SECOND HALF OF XX CENTURY)

The relevant tendencies of the problems of the progressive pedagogical experience, reflected by the means of mass media, are represented in the article. The studying, generalization of the positive and negative in the experience of the author's schools in the second half of XX century have been analyzed; the intensification of the role of the means of mass media in the reflection of the progressive pedagogical experience of modern educational institutions and conceptual foundations of new types of schools.

Key words: means of mass media, author's schools, teacher, progressive pedagogical experience.

Постановка проблеми. На сторінках журналів, газет педагогічного спрямування, у телепередачах, присвячених школі, презентувався досвід авторських шкіл як «гуманістичної, експериментальної навчально-виховної установи, в якій реалізується оригінальна цілісна інноваційна педагогічна система, суб'єктами діяльності якої є педагогічний колектив, учні, батьки в тісній взаємодії, співпраці та партнерстві, що забезпечує стабільні позитивні результати й довготривале ефективне функціонування» (Ю. Юрчонок, А. Панасенко).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі дослідження феномена авторської школи займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: С. Гончаренко, Н. Дічек, Л. Калініна, Н. Островерхова, Н. Побірченко, О. Попова, М. Поташник, О. Савченко, О. Сухомлинська, Г. Селевко, О. Тубельський, Є. Хриков. Т. Цирліна, Е. Ямбург та ін.

Постановка завдання. Аналіз вищезазначених матеріалів свідчить, що дидактичні проблеми були надзвичайно актуальними в досліджуваній період. Саме в ці роки формувався передовий педагогічний досвід із питань організації навчально-піз-

навальної діяльності учнів, розроблення й використання нових технологій навчання. Тому мета статті полягає у вивченні, узагальненні позитивного й негативного в досвіді авторських шкіл другої половини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Без творчості неможливий прогрес людської діяльності як у виробництві, науці, мистецтві, так і в побуті та міжособистісному спілкуванні. До того ж без творчого ставлення до життя як «філософії на кожен день» неможливе повноцінне існування людини як особистості. Більшість розвинутих країн мають численні національні програми пошуку, навчання та підтримки обдарованих і талановитих дітей. Є також багато міжнародних фондів такого типу, наприклад, «Відродження», що діє на території України. Очевидно, що чим раніше виявляються й розвиваються обдарованість і талант, тим більший ефект. Лицей № 1 м. Чернівці – спеціалізований середній навчальний заклад, що набирає учнів за особливим конкурсом після 8 класів навчання в загальноосвітній школі. Навчання в ньому триває три роки. Основні напрями спеціалізації: фізико-математичний; матема-



тико-інформативний; економічний. Такий розподіл не є жорстким. У межах кожної спеціалізації є можливість вивчати широкий спектр як обов'язкових предметів, так і за бажанням.

Один із найефективніших шляхів засвоєння іншої культури – це вивчення мови. Знання мови іншого народу виховує повагу до інших культур, розвиває розум, робить його гнучким і дає можливість проникати в інше світобачення. Перша міська гімназія м. Черкас – це єдина полілінгвістична гімназія в Україні, де вивчається тринадцять мов, а саме: українська, російська, польська, чеська, англійська, німецька, французька, іспанська, латинська, арабська, китайська, японська, корейська. Так, японська мова викладається вже 8 років. Гімназія має дванадцять офіційних міжнародних сертифікатів на побратимство зі школами різних країн світу. У гімназії є свій Кодекс гімназиста. Ось деякі рядки з нього: «Вір у себе і вчись. Май почуття гідності. Будь самим собою. Будь творчим. Найбільша з помилок – не робити нічого, бо ви можете зробити мало. Робіть, що можете. Пишайтесь своєю гімназією».

Навчальний заклад дає високий академічний рівень навчання й духовного розвитку гімназистів. Щороку 99% випускників продовжують навчання. Гімназія має високий рейтинг участі в міських, обласних і всеукраїнських олімпіадах із різних предметів. Проблемною темою гімназії є розвиток інтелектуальних і творчих здібностей гімназистів, формування моральних основ особистості та гуманістичного ставлення до навколишнього середовища. Традиційні свята гімназії: 1 вересня – Свято знань; 1 жовтня – День людей похилого віку; 22 квітня – День Землі; 25 травня – Свято останнього дзвоника [1, с. 34–36].

Середні загальноосвітні навчально-виховні заклади академічного типу, до яких належать гімназії, колежіуми, ліцеї, за своєю суттю інноваційні. Вони служать соціальному прогресу і є його результатом, покликані забезпечити підвищений рівень загальної середньої й професійної освіти учнівської молоді. За їхньою допомогою частково вирішується проблема інтеграції загальної середньої й вищої освіти, науково-дослідницьких центрів, виробничих об'єднань.

Виникнення гімназій в Україні має свої історичні корені (славновісні гімназії Києва, Одеси, Чернігова, Харкова, їх видатні випускники). Але сучасна гімназія багато в чому відрізняється й від своїх попередниць, і від нових «побратимів» – ліцеїв, колежіумів, коледжів, шкіл-комплексів, приватних шкіл.

Позитивним у діяльності закладів нового типу є надання кожному громадянину можливості одержати освіту згідно з його потребами та здібностями. Творчість як головна ознака діяльності, увага до особистості кожного учня, його фізичне й духовне становлення, висока конкурентоздатність випускників, побудова навчально-виховного процесу на наукових засадах, тісні зв'язки з громадськістю, зокрема й міжнародні, – усе це приваблює й дітей, і батьків.

В основу практичної діяльності Української гімназії Ватутінського району м. Києва (вона створена 1992 р., нині тут працюють 90 учителів, навчаються 1200 учнів) покладено системно-суб'єктивний підхід до процесу становлення й розвитку активної, гуманістично спрямованої особистості, яка керується культурно-національними та загальнолюдськими цінностями, ідеями життєтворчості. Отже, філософські й соціологічні засади основних напрямів роботи є інноваційними й водночас класичними, що зберігають кращі традиції досвіду гімназій і їх педагогів. Це розроблення та запровадження нових технологій пошуку, відбору, навчання та виховання всебічно розвинених, творчо обдарованих і здібних дітей; забезпечення гармонійного розвитку учня, його базової загальноосвітньої підготовки на підвищеному рівні, що включає розвиток дитини як особистості, її нахилів, інтересів, здібностей, а також професійне самовизначення, формування загальнолюдського моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство, культуру, окремі види мистецтва; пошук, розроблення й апробація нового змісту навчання й виховання, методів і форм його реалізації; забезпечення поглибленого вивчення окремих дисциплін, кількох іноземних мов, філософсько-естетичної, економічної, екологічної, історичної підготовки гімназистів на основі інтеграції навчального матеріалу, розроблення нових програм і методик викладання; формування творчого ставлення до праці й учіння, подолання одноманітності змісту, форм і методів навчання.

Неабияке значення надається забезпеченню умов реалізації мети й завдань діяльності гімназії, зокрема створенню архітектурного ансамблю, котрий відповідав би головній вимозі: гімназія – це творча лабораторія, яка висуває якісно нові завдання перед проектними, будівельними й експлуатаційними організаціями. Із цією метою здійснене перепрофілювання проекту типової середньої загальноосвітньої школи під гімназію. Увага приділяється й збільшенню



кількості комп'ютерних класів, лінгафонних кабінетів, площі хореографічного класу, поліпшенню інтер'єру коридорів і рекреацій, передбачається будівництво плавального басейну й автошколи, оформлення лекційних аудиторій і конференц-залу.

Успішність забезпечується завдяки раціональному комплексу форм навчання: лекційним формам викладання предметів обов'язкового компонента навчального плану, груповим та індивідуальним – у роботі з малими групами учнів під час проведення практикумів, спеціальних курсів, факультативів, гуртків тощо. Під час навчання забезпечується співробітництво учня з дорослими чи товаришами – як мотив до внутрішнього процесу розвитку, який у подальшому перетворюється на процес саморозвитку. Це змушує учня не зупинятися на досягнутому рівні, а орієнтуватися на завтрашній день розвитку та саморозвитку. Створюючи інноваційне середовище, колектив гімназії базується на законах перебігу інноваційних процесів [6, с. 33–34].

Ураховуючи державні вимоги й перспективи соціально-економічного, культурного, етнографічного й демографічного розвитку регіону, Херсонський державний педінститут і Херсонський виконком міської ради народних депутатів відкрили 21 червня 1994 р. лицей. Головна мета його діяльності – виявлення, відбір, навчання, виховання й розвиток здібностей творчо обдарованої учнівської молоді, рання професійна орієнтація юнацтва й підвищення якісного складу студентства педінституту за рахунок диференційованої й поглибленої підготовки в лицей. Це багатопрофільний навчально-виховний заклад класичної орієнтації.

На сторінках журналів відображалися основні напрями діяльності лицей: пошук, відбір і підготовка здібної учнівської молоді; розвиток природних якостей, потреби й уміння самовдосконалюватися; забезпечення умов для індивідуалізації навчання, науково-дослідницької діяльності; виховання морально та фізично здорового покоління; формування в лицейців громадянської позиції й власної гідності; удосконалення управлінської діяльності, розвиток самоврядування.

Лицей має свою програму «Освіта» (перспективний план до 2000 р.). Теоретичні основи її узгоджено з концептуальними положеннями Закону України «Про освіту», Державної національної програми «Діти України». Вона розроблена на підставі психолого-педагогічних пошуків на кафедрі лицей і педінституту, порівняльного аналізу наявних педагогічних систем. Пріоритетними в ній є формування в лицейців соціально-

економічної, духовної й професійної компетентності; розвиток у них інтелектуальних і креативних здібностей, стійкого інтересу до обраних предметів і педагогічної діяльності; повноцінна підготовка вихованців до навчання у вузі й подальших наукових пошуків; виховання учнів як носіїв науково-світоглядних цінностей.

Вступ до лицей здійснюється на конкурсній основі. Лицей формує інтелектуальну еліту України; безпосередньо сприяє розвитку (реформуванню) у регіоні державної системи освіти; підвищує культурний рівень учнівської молоді (у лицей розвинена художня самодіяльність); зберігаючи провідну роль державного фінансування, розвиває елементи ринкових механізмів відповідно до свого статуту та законодавства України.

Досить розгалужена організаційна структура лицей. Долицейську підготовку здійснюють два підрозділи: навчально-творча школа «Перспектива» й «Проліцейські класи». У «Перспективі» у вихідні дні навчаються учні 1–7 класів шкіл Херсона за такими напрямками: дошкільна підготовка (0 клас); початкова школа (1–4 класи), зарубіжна філологія (5–7 класи); економічно-математичний цикл (5–7 класи); англійська мова (5–7 класи). У пролицейських класах навчаються учні 8 класу міста за такими спеціальностями: історія й правознавство, педагогіка, українська, російська, англійська, англо-українська, англо-російська, іспано-англійська, німецька філологія, фізика й інформатика, біохімія й медицина, психологія, географія. За бажанням батьків у зв'язку з потребами регіону й можливостями інституту профільність групи може змінюватися.

Лицей має два ступені навчання: 9 класи (II ступінь) – базова загальна середня освіта, 10–11 класи (III ступінь) – повна загальна середня освіта. Педагогічна спеціалізація лицейців корегується відповідно до замовлень засновників, перспектив розвитку інституту, договорів із іншими вузами України. При цьому незмінними залишаються профілі класів – історико-філологічний, природничо-математичний і зарубіжної філології. Підрозділ «Спецкласи» охоплює учнів 11 класів шкіл міста. Його мета – робота з особливо здібними й обдарованими учнями [3, с. 27–28].

На сторінках педагогічної преси підкреслювалося, що стан сучасної школи свідчить про те, що нині в освіті панують у кращому разі досвід та інтуїція. Але частіше школа просто виживає, не набувши бодай мінімально необхідної інформаційної бази – своєрідної критичної маси – для інноваційного перетворення. Кременчуць-



ка профільно-диференційована школа I–III ступенів № 3 працює як освітній заклад нового типу з 1991 р. Вона є альтернативою традиційній загальноосвітній і новим типам шкіл (гімназіям, ліцеям, коледжам), головна мета яких, окрім науково-теоретичної, гуманітарної, загальнокультурної підготовки, – забезпечення виховання й розвиток здібних і талановитих дітей.

Успішне вирішення цієї проблеми безпосередньо пов'язане зі збагаченням інтелектуального, творчого, культурного потенціалу України. Для цього необхідно створити навколо обов'язкового державного стандарту (інваріанта) змісту загальної середньої освіти диференційовану (варіативну) змістовну периферію цього стандарту, здатну оперативно реагувати на потреби держави, регіону, конкретної особистості.

Найявний цілеспрямований селективний набір (на основі конкурсу) учнів гімназій і ліцеїв значно обмежує можливість отримання повноцінної освіти школярами відповідно до їхніх потреб, здібностей і нахилів. Це призводить до різкої соціальної поляризації у сфері освіти – часто не обґрунтованого поділу дітей на інтелектуально обмежених і еліту. Особливо гостро це відчувається в школах, віддалених від центрів великих міст, де діти (через різні соціально-економічні умови) не мають вибору освіти згідно з індивідуальними потребами.

Саме профільно диференційована школа й покликана гнучко й оперативно реагувати на запити педагогічних послуг певного регіонального соціуму, на різні цільові установки його соціальних прошарків на освіту, різні стратегії отримання загальної середньої освіти. Остання через ту саму стратифікацію освітніх установок споживача педагогічних послуг виявляється вже не «загальною», а «спеціальною», а точніше – «соціально спеціалізованою» (залежно від того, хто, з якими цілями і яким чином отримує освіту).

Складовими частинами структури профільно диференційованої школи є родинна школа (частково, епізодично, систематично за рік до початкової школи), початкова, академічна, прикладна. Для трьох останніх державний (інваріантний) компонент змісту освіти обов'язковий. Технологія профільно диференційованої загальноосвітньої школи спрямована на уникнення педагогічної уніфікації, усереднення або ж заниження підходів, на еволюцію. Школа прагне сформувати такий психологічний стан суспільства, в якому не було б безпорадності, страху перед світом самостійного вибору й відповідальності за свій вибір [6, с. 34–35].

Схвально, що засоби масової комунікації не обійшли досвід Полтавщини із цього питання. Опішне – один із найдавніших і найбільших мистецьких центрів не лише Полтавщини, а й України в цілому – загальноновизнана столиця українського гончарства, один із найбільших і найбільш славетних центрів культурної самобутності українців. Тож не дивно, що саме тут у 1997 р. було засновано Колегіум мистецтв. Його мета – національне художньо-естетичне виховання дітей і підлітків, усебічний розвиток їх таланту, природних здібностей; виховання високоосвічених, фізично здорових, духовно розкутих і вільних людей із прагненням до правди, добра й краси; творення гармонійно розвинутої особистості з високим національним культурним потенціалом, почуттям прекрасного, усталеними художніми смаками, готовністю до практичної творчої діяльності.

Колегіум мистецтв було створено на базі Опішнянської загальноосвітньої школи № 2, у якій уже через два роки після відкриття в 1978 р. організовано роботу клубу «Сонячний круг». Його засновниками були майстер-гончар заводу «Художній керамік» М. Пошивайло та вчителька образотворчого мистецтва, нині вчитель-методист Колегіуму мистецтв в Опішньому Редчук Галина Василівна. Основним напрямом діяльності клубу стало вивчення народного мистецтва й опанування майстерністю створення керамічних виробів. Учні почали вивчати історію гончарства, відвідувати творчих майстрів; у результаті було створено фільми «Гончарському роду нема переводу», «Майстерня», «Опішнянськими стежками». Сьогодні вже є кілька сотень слайдів про рідне Опішне, околиці, визначні місця, гончарське ремесло та його майстрів. Учні демонстрували свої вироби на виставках під час проведення дня гончаря в Опішньому; їхні роботи побували в Музеї народної архітектури й побуту України (Київ), у Державному музеї народного декоративного мистецтва, у Будинку вчителя та Національному центрі виставок у Києві.

У 1991 р. роботи учнів представлено на Міжнародній виставці кераміки у м. Лідіце (Чехія), у 1995 р. – на виставці дитячої творчості в Сіетлі (США), у 1999 р. – в Українському домі на виставці «Дивотворіння Опішного – Україні XXI століття». Школа стала базовою в області з естетичного виховання та як Колегіум мистецтв продовжила розпочату справу: формування всебічно й гармонійно розвинутої особистості – людини, яка органічно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту й фізичну довершеність [4, с. 29].



На сторінках педагогічної преси, в інших засобах масової комунікації презентувався також досвід із різних проблем навчання й виховання. Так, заслуговує на увагу досвід організації профільного навчання (Г. Глушка «Шлях освіти», 1999 р., № 2), реалізації системи розвитку обдарованості школярів у Донецькій, Харківській областях (В. Тесленко, В. Алфімов, Л. Карпова), розвитку естетичних смаків, естетичної культури в Полтавській, Луганській, Херсонській областях, створення Малої академії мистецтв і ремесел («Шлях освіти», 1999 р.) із розкриття сили й можливості кожної дитини, надання їй радості, успіху в розумовій праці, розвитку учня як носія суб'єктивного досвіду.

З огляду на досліджувану проблему цікавим справедливо вважається досвід українського коледжу ім. В. Сухомлинського (м. Київ). Засоби масової комунікації неодноразово презентували зміст, форми й методи роботи цього коледжу. В основу діяльності творчого колективу покладені ідеї В. Сухомлинського. Головними ідеями в основі колективного пошуку стали такі: виявлення творчих здібностей дитини, пробудження духовності, розвиток і саморозвиток особистості, формування високих моральних якостей, осмислення скарбниць світової культури, ствердження особистості через гарні вчинки, шлях до знань через спостереження та ін.

Оновлення системи навчально-виховної роботи в коледжі здійснюється за такою схемою: навчальна діяльність (олімпіади; МАН); предметні гуртки, клуби, факультативи; гра «Я і Україна»; конкурси на кращого юного ритора, репортера, дослідника, винахідника, фітодизайнера, медика, друкарку; розвиток творчих можливостей і здібностей колеган – клуби художньо-естетичного циклу (музика, живопис, хореографія, художнє слово, драмстудія); співтворчість із музеями, театрами; фестивалі, конкурси, вернісажі; бали; клуби етнографічно-прикладного спрямування (вишивання, писанкарство); спортивні секції та змагання; клуби технічної творчості; клуб міжнародної дитячої дипломатії.

Поглибленому вивченню рідної історії й культури сприяє робота музею В. Сухомлинського. Створюються умови для вільного виявлення в дітей світоглядних позицій, розвитку внутрішньої свободи, формування почуттів патріотизму, доброти, милосердя.

Слід звернути увагу, що засоби масової комунікації представляли не передовий педагогічний досвід школи, методи, технології конкретного викладача, а й програми авторських курсів, зокрема Програму курсу «Культура життєвого самовизначення» в гімназії № 48 м. Києва («Шлях освіти», 1997 р., № 4), загальноосвітні спецкурси у Сквирському ліцеї («Шлях освіти», 1997 р., № 3).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, аналіз матеріалів засобів масової комунікації свідчить, що в досліджуваній період широко відображався досвід авторських шкіл, для яких характерна наявність автора – лідера, здатного до продукування, запровадження й поширення інноваційних ідей, оригінальної концепції авторської школи; інноваційний та експериментальний характер діяльності школи; сформованість педагогічного колективу однодумців, специфічна культура, моральна атмосфера школи, наявність матеріально-технічної бази школи тощо.

Розкриваючи досвід профільних ліцеїв і гімназій у Чернівцях, Харкові, Києві, Черкасах, спеціалізованих класів, періодичні педагогічні видання прагнули дати неупереджену оцінку змісту роботи, визначити особливості їх діяльності, умови й складники успіху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьєва Н. Знайомтесь: полілінгвістична гімназія. Шлях освіти. 1999. № 1. С. 34–36.
2. Максимюк С. Педагогіка: навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 667 с.
3. Мішуков О., Голобородько Є. Ліцей – структурний підрозділ інституту. Шлях освіти. 1988. № 2. С. 27–29.
4. Овчаренко П. Колегіум мистецтв у Опішному. Шлях освіти. 1999. № 4. С. 32–33.
5. Рукавишникова Е. В боротьбе за грамотність учасихся. Народное образование. 1950. № 10. С. 26–28.
6. Самодрін А. Профільно-диференційована школа. Шлях освіти. 1998. № 2. С. 34–35.
7. Сафулін В., Паламарчук В. На шляху відродження. Шлях освіти. 1997. № 1. С. 33–35.
8. Хайруліна В. Український коледж ім. В. Сухомлинського на порозі ХХІ століття. Шлях освіти. 1997. № 4. С. 35–36.
9. Чижевський Б. Заклади освіти для обдарованої учнівської молоді: проблеми становлення та перспективи. Шлях освіти. 1997. № 4. С. 29–32.
10. Юрчонок Ю. Генеза авторських шкіл в Україні (80-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. н., 13.00.01. Полтава, 2011. 20 с.